

A MAGYAR DEMOKRATIKUS ELLENZÉK: ÖNREFLEXIÓ, IDENTITÁS ÉS POLITIKAI DISKURZUS

Bozóki András
(Közép-Európai Egyetem, Budapest)

ÖSSZEFOGLALÓ

A magyar demokratikus átalakulás – nemzetközi és történeti összehasonlításban is – páratlan politikai szociológiai sajátossága az értelmiség jelentős szerepvállalása. Ennek alapján az az 1982–93 közötti időszakot az „értelmiség évtizedének” tekinthetjük, amelyben rendszerkritikus értelmiségiek különböző csoportjai történelmileg rövid idő alatt politikai szerepek rendkívül széles repertoárját játszhatták el. Mindezt a Kádár-rendszer szelektív repressziója tette lehetővé, amelyben a mindennapi élet viszonylagos liberalizálását az értelmiségi lét privilégiumainak – más kommunista rendszerekben nem tapasztalt mértékű – viszonylagos elismerése egészítette ki. Különböző politikai szerepeket kínált a rendszerellenzéki mozgalom (1982–88), a kerekasztal-tárgyalások és az új pártok versengésének időszaka (1989–90), valamint a szélsőjobboddallal szemben megszerveződött, a mozgalmi politizáláshoz visszatérő értelmiségi politikacsinálás (1991–93) a politikailag aktív értelmiségiek számára. A tanulmány az első korszakkal – az ellenzéki publikációkkal és a rendszer bomlásával – foglalkozik, különös tekintettel a szamizdatlapok (Beszélő, Hírmondó, Demokrata, Égtájak között) tematikájára, és jellemző diskurzusaira. Ezek elemzésén keresztül közelíti meg és értelmezi a demokratikus ellenzék identitásának meghatározó elemeit: a társadalomhoz és a hatalomhoz való viszonyukat, a nemzeti és társadalmi kisebbségek-

kel, a környezetvédelemmel, az egyházakkal, a cenzúrával és a szabadság kultúrájával kapcsolatban kialakított álláspontjukat. Mindezekből alakítottak ki egy olyan értékegyüttest, amely morális tőkét, erkölcsi tekintélyt biztosított számukra a rendszerváltás idején.

Kulcsszavak: demokratikus ellenzék ■ szamizdat ■ diskurzus ■ identitás ■ értelmiség

Ez a tanulmány a magyar demokratikus ellenzéki csoportok önreflexióját, identitását, stratégiai fogalmait és diskurzusait vizsgálja.¹ Habár a demokratikus ellenzék számos szempontból az 1956-os forradalomban, illetve az 1968-os reformgondolkodásban gyökerezik,² önálló csoportként és szubkultúráként csak az 1970-es évek második felében jött létre. Igazi fénykora az 1980–88 közötti időszakra esett, mert amíg előtte inkább egyes disszidensek egymáshoz csak lazán kapcsolódó rendszerkritikus akcióiról lehetett szó, addig a vizsgált időszakban a disszidensek egyre szorosabban együttműködve, immár demokratikus ellenzékként határozták meg önmagukat.

Habár az ellenzéki politizálással való foglalkozás önmagában is érdekesítő,³ tanulmányom egy nagyobb, nem csak az ellenzékkal foglalkozó kutatás része, amely az értelmiség politikai szerepeinek átalakulásait vizsgálja az 1982–93 közötti időszakban. Úgy vélem ugyanis, hogy a rendszerváltás magyar sajátossága éppen az értelmiségi politizálás dominanciája volt. Mindez összefügg az 1956-os forradalom leverését követő kádári konszolidációs politikával, amely – más eszközök használata mellett – az értelmiség megvásárlásán, integrálásán, kiemelkedő képviselőinek privilegizálásán keresztül igyekezett fenntartani a társadalmi békét és „legitimálni” a rendszert.⁴ Az értelmiség lehetett tehát abban a viszonylag privilegizált helyzetben, amely lehetővé tette a rendszerkritikus fellépést.⁵ Ezt használták ki azok a filozófusok, szociológusok és történészek, akik közéleti tevékenysége egyre inkább átlépte az immanens kritika kereteit és idővel a rendszer reformjának igényét az annak radikális átalakítása iránti igény váltotta fel.

Politikatudományi Szemle XIX/2. 7–45. pp. © MTA Politikai Tudományok IntézetePage

http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:uH-6mAukdkcJ:www.poltudszemle.hu/szamok/2010_2szam/2010_2_bozoki.pdf+szamizdat+nagy+jen%C5%91&hl=hu&pid=bl∓srcid=ADGEESi3lqJIC08SkBxtCUIxM66OHwuIC0v1gVyWgajd3itIKaSrRGVM61cKFVBwTEh0DMpZgGXy91g-rrHdjaf2aplrGudSXkpbYyCe54FWu_gBEbkh_Zy6DqBHJdEEj5ojdXwya&sig=AHIEtbRxJMMmQ4fq7fnHMnf35_yZ5rd4-g